

Het Brabantse dialect: *keimooi*

Rowwen Hèze, Bertus Staigerpaip, Skik, De Kast. Allemaal zingen ze in hun eigen dialect, hun eigen taal. Het is duidelijk, dialecten zijn ‘in’. Maar waar wordt nu wat voor dialect gesproken? De Stichting Nederlandse Dialecten heeft een enquête samengesteld die vandaag in twintig regionale kranten wordt gepubliceerd. Met de resultaten wil de stichting een nog beter beeld krijgen van de diversiteit in de streektalen.

door Ilze Rike

‘t Is een kwestie van geduld, tot heel Holland Limburgs lult’, zingt de popgroep Rowwen Hèze in een van haar liedjes. Zo’n vaart zal het niet lopen, want elke streek is trots op haar éigen dialect. Friesland heeft de popgroep De Kast, Twente heeft Skik. In Noord-Brabant zingt Bertus Staigerpaip zijn eigen taal en zorgen cabaretiers Hans Teeuwen en Theo Maassen voor onvervalst Brabants in de randstedelijke theaters.

Piet Vos en Ton van de Wijngaard werken bij de vakgroep taalwetenschappen van de Katholieke Universiteit Nijmegen en zijn actief betrokken bij de Stichting Nederlandse Dialecten (SND). Zij onderzoeken waar welk dialect gesproken wordt. “Een dialect geeft een groep mensen een identiteit, een soort geborgenheid. Een eigen taal die je alleen verstaat als je tot diezelfde groep hoort”, zeggen ze. En die taal wordt steeds populairder. “Waar dat aan ligt is moeilijk vast te stellen. Het heeft ongetwijfeld te maken met het groeien van het zelfbewustzijn van mensen. Ze schamen zich niet meer voor hun dialect en durven hun eigen taal te spreken. Aan de andere kant zijn mensen bang hun identiteit te verliezen in het grote Europa, zeker als dat straks een eenheid wordt. Een dialect geeft je dan toch een eigenheid.” Normaal gesproken beperken Vos en Van de Wijngaard hun onderzoeksterrein tot het zuiden van het

Nederlandse taalgebied (Limburg, Noord-Brabant, Zeeland en Nederlands-Vlaanderen), maar nu zijn ze betrokken bij een groot landelijk onderzoek van de SND.

Metselaar

Het is de tweede keer dat er een groots opgezette landelijke enquête wordt gehouden. De eerste keer was in 1994, toen meer dan 10.000 mensen het formulier terugstuurden. Deze keer wil de SND meer te weten komen over vergelijkingen. “Het zinnetje ‘Onze metselaar is zo vet als...’ is het enige zinnetje

‘Een slechte zaak als je leerlingen verbiedt dialect te spreken’

dat landelijk is onderzocht, omdat het sinds 1922 in onderzoek is gebruikt. Daar kwamen hele verrassende antwoorden op en we hebben precies kunnen onderzoeken waar overeenkomsten en verschillen zaten. Het leek interessant meer van dat soort gegevens te verzamelen over het hele Nederlandse taalgebied”, aldus Vos en Van de Wijngaard.

De enquête bestaat nu uit een vragenlijst met dertig vergelijkingen die lezers van twintig verschillende regionale dagbladen (waaronder het Brabants Dagblad) kunnen aanvullen. “We hebben daarvoor de lijst ‘Het bestiale in Van Dale’ gebruikt. Daarop staan de diernamen die

gebruikt worden in vergelijkingen. Achter ‘dom’ staat bijvoorbeeld ezel, gans, kalf, koe, mees, os, otter, paard, uil, varken. We verwachten

‘Een dialect geeft mensen geborgenheid’

dat woorden die hoog scoren in die lijst, ook veel regionale varianten hebben. Dialecten hebben veel meer diversiteit.” Door de open vragen in de enquête hopen de onderzoekers ook een beeld te krijgen van de woordvolgorde in verschillende dialecten. “Die is net zo belangrijk als de woordenschat. Het is jammer dat we niet ook de uitspraak kunnen onderzoeken. Het is moeilijk om bepaalde klanken te noteren. Als de a of de o anders wordt uitgesproken, wordt dat al gauw ao, maar in elke streek klinkt dat anders. De r is helemaal moeilijk te omschrijven. Je hebt een rollende r, en tegenwoordig wordt in het zuiden ook de retroflexe r steeds meer gebruikt. Dat is de Gooise r die mensen van radio en tv oppikken. Die heeft een soort status gekregen, terwijl hij vroeger gewoon in volksbuurten van Rotterdam gebruikelijk was.”

Hedde gij

De onderzoekers hebben al vaker geconstateerd dat de dialecten beïnvloed worden door de maatschappij. Die invloed lijkt logisch, maar bestaat nog niet zo lang, weten Vos en Van de Wijngaard. “Vroeger

kwamen mensen hun eigen dorp niet uit. Dat blijkt ook uit vorige onderzoeken, er zijn maar weinig woorden die in heel Brabant gebruikelijk zijn. Eigenlijk alleen dur-ske, dat deerntje of meisje betekent. En de zinsnede hedde gij of zijde ge.”

Langzaamaan ontstaan meer woorden die door heel Brabant gebruikt worden. Het voorvoegsel kei is daar een goed voorbeeld van, gebruikt om een woord te versterken: keigoed, keidood, keimooi. Al verschilt de uitspraak wel per streek. “Door de mobiliteit van tegenwoor-

‘Mensen schamen zich niet meer voor hun dialect, durven hun eigen taal te spreken’

dig zie je steeds meer ‘regiolecten’ ontstaan. Op een streekschool willen kinderen toch dezelfde taal spreken, anders horen ze er niet bij. Daar ontstaat dan een mengeling van dialecten uit de omliggende dorpen.” Scholen spelen een belangrijke rol bij het behoud van dialecten, vinden de onderzoekers. “Het is een slechte zaak als je leerlingen gaat verbieden dialect te spreken. Er zijn nog steeds leraren die denken dat kinderen die dialect spreken moeilijker kunnen meekomen. Terwijl je tegenwoordig toch goed tweetalig opgevoed kunt worden. Je leert op school immers ook Engels en Duits, misschien zelfs Frans. Dan kan het dialect daar best naast bestaan.”

‘Import’brabanders

Joop Worrell,

oorspronkelijk uit Amsterdam, kreeg als burgemeester te maken met het dialect in de gemeente Woudrichem:

“Het échte Woerkums kan ik niet verstaan. Gelukkig zijn Brabanders wel altijd bereid de Nederlandse vertaling te geven, ze zijn niet zo eenkennig. Maar er zijn typisch Woerkumse begrippen, die niet te vertalen zijn, bijvoorbeeld ‘de galg’. Toen ik hoorde dat ze die gingen opknappen, zei ik: ‘Wat krijgen we nou, gaan we zo’n martelwerktuig restaureren?’ Het bleek een speciaal vaartuig te zijn, waarmee zalm gevangen wordt.” “Ik kan heel goed begrijpen dat mensen trots zijn op hun dialect, ik ben ook trots op mijn Amsterdams. Ik hoop ook dat scholen het dialect in de toekomst in ere houden, want het is een verrijking van de Nederlandse taal.”

Jan Hemmink,

oorspronkelijk uit Almelo, kreeg als dierenarts te maken met het dialect in Volkel en omgeving:

“Vlak nadat we in Brabant waren komen wonen, kreeg mijn vrouw van een boer de boodschap dat de baggen aan het spellen waren, of ik langs wilde komen. Ze vroeg zich af wat voor spel ze speelden, want ze had niet door dat dat betekent dat de biggen diarree hebben. Inmiddels komen dat soort communicatieproblemen vrijwel niet meer voor. Met name met boeren ben ik al snel een soort van dialect gaan spreken, dat sluipt er automatisch in. Voor een echte Brabander klinkt dat misschien gebrekkig, maar de vakgerichte termen die boeren onderling gebruiken, moet je als dierenarts wel overnemen. Bovendien brengt het gebruik van hun dialect je dichter bij de mensen.”

Kenan Özbay,

oorspronkelijk uit Turkije, kreeg als immigrant en leraar Turks te maken met het dialect in Drunen, Heusden en Tilburg:

“Ik leerde mijn eerste Nederlands in Drunen, van collega’s bij een werker-varingsproject in de Duinen. Dus ik zei ‘goeiemerrege’ en ‘meske’, op de universiteit in Tilburg leerde ik pas dat het eigenlijk ‘goedemorgen’ is en ‘meisje’. Omdat ik in het onderwijs ging, heb ik daarna het dialect afgeleerd. Ik heb wel een vriend die vanaf zijn veertiende in Nederland is en bij een boer is gaan werken. Die spreekt echt Drunens en ik heb af en toe geen idee wat hij zegt. Hij zal ook nooit Nederlands leren. Maar zelfs als je de taal goed spreekt, zijn er nog uitdrukkingen uit de streek die je niet snapt. Dan neem je iets serieus aan en dan blijkt dat het een grap is.”

Tjeerd Visser,

oorspronkelijk uit Assen, kreeg als student te maken met het Tilburgs:

“Het was wel even wennen toen ik net in Tilburg was, vooral aan dat ‘houdoe’ als je weggaat. Ik zei ‘moi’ en dat kennen ze hier weer niet. Mensen verbeterden me ook constant als ik patat bestelde, want hier is het friet. Gelukkig sprak ik niet echt Drents, dus verder had ik weinig problemen. Ik heb wel wat overgenomen uit het Brabants, dat gaat automatisch: het ‘kei’ zeggen voor een woord, bijvoorbeeld ‘keigoed’.”